

որոշ չկողայի եւ հմուտ զեկավարի օգնու-
թեամբ նա կարող է լաւ ապագայ ունենայլ:
3) Պ. Յովհաննիսեան, որ անցել է դրամատի-
քական կուրսեր եւ աւարտել է ոսկեայ մեդա-
լով, անցել է յայտնի չկողա, բայց մինչեւ
այժման նրա ամպլուան չենք կարողացել որոշել:
Բացի սրանից մանր դերերի համար կան եւս
մի քանի դերասաններ, որոնց կարիքը կը զգաց-
վի անսամբլ լրացնելու համար:
Ունենալով այսպիսի բազմաոճական ոչ ժեր,
մնում է միայն, որ դրամատիքական ընկերու-
թեան անդամները թիւր բազմանայ եւ ապա
աջողութեամբ եւ տոկոսութեամբ առաջ տա-
նեն գործը:

Նիկ. Արքահամեան

ԴԱՐՁՆԱԼ ԵՐԻ ԿՈՎԸ
(Նամակ Սօջիից)

Տգէտ գիւղացուն Վիթի կովի է անուանում
պ. Ջաւահիրին իր «Գիւղացու ցաւերից» վեր-
նագրով գրած քննադատ Սա թէեւ շատ ցաւալի,
բայց յայտնի իրականութիւն է, Կովում են նը-
րան ամենքն էլ տարբեր չափով եւ տարբեր
ճանապարհներով:

Մի մի կեղեքողներ են սեւ-ծովեան մեր ա-
փերում ծխախոտ գնող վաճառականների ներ-
կայացուցիչները, խոշոր կեղեքողներ Մեր չը-
ջանի գիւղացիները ընդհանրապէս պարապում
են ծխախոտի մշակութեամբ, կանանց, զաւակ-
ների հետ միատեղ չարաչար աշխատելով, խեղճ
գիւղացին կարողանում է մի կերպ հաւաքել
արտից ծխախոտը, արահը լեցնել (ծխախոտը
անձրեւից եւ ցրտից պահելու առիթ), բայց դը-
րանով չէ վերջանում ծխախոտի գործը, պար-
տական է չարել նրան թելերի վրա, արեւի
տակ չորացնել, դէմէնթ (փոքր կապոցներ) կա-
պել, հակ չինել, որ յանձնէ վաճառականին:
Աշխատանքը աւելանում է, աւելի աշխատա-
ւորներ հարկաւոր են, որ յարմար եղանակից
կարողանայ չափել եւ չը փչացնել իր ամբողջ
գերդաստանի գոյութեան միակ յոյսը: Միայն
իր կրկնապատկում են արդէն, որտեղից գա-
նել փող անմիջական ծախսերը հոգալու համար:
Այս շատ լաւ հասկացել են ծխախոտ գնող
վաճառականները եւ գալիս են գնելու ճիշդ
այն օրերում, երբ գիւղացին փողի մեծ կարո-
տութիւն ունի ու պատրաստ է բուն արժէքից
պակաս գնով վաճառել թաղանթը, որպէս զի
նա բոլորովին չը փչանայ:

Ծխախոտը դեռ կանաչ է, բայց չուտով սկս-
վելու են ցրտերը, հագնելիք, ուտելիք է հար-
կաւոր գերդաստանին ամբողջ ձմեռվայ ընթաց-
քում: Նա, մի կերպ սակարկութիւնը վերջաց-
նելով, ստանում է նախաձեռնար եւ ստացած
գումարի փոխարէն մուրհակ տալով, ստորա-
գրում է պատրաստի պայմանագիրը: Ել պրծաւ:
— Դառնում է նրա գերին, պայմանագրի համա-
ձայն նա իրաւունք չունի ծխախոտ ուրիշ
ծախելու, ծախած պահում էլ իւրաքանչիւր
պուղի համար պիտի 2 կամ 3 բուլբի տուգանք
վճարել, բացի ստացած նախաձեռնար վերադարձ-
նելուց: Եթէ աչքի անցկացնենք պայմանագիրը,
գիւղացու շահերը պայտապանող ոչ մի յօդուած,
նա զրկված է ամեն իրաւունքից, նրա վրին
չունի է ձգված եւ ծայրը վաճառականի ձեռ-
քումն է:

յետոյ, աւելացրեց, որ տաք ու ցուրտ մի եւ
նոյն է իրան համար, ինքը ժողովրդի համար է
եւ եթէ ժողովրդի որ եւ է ցաւ լինի, պար-
տաւոր է ախտեղ հասնել: Այս ցանկալի ծանո-
թութիւնից յետոյ, ասաց թեմակալը, ժողո-
վորդս որ եւ կարիք ունենալիս ձեզ կը յանձ-
նարարեմ եւ կարծեմ մինչեւ այժմ իմ ժողո-
վորդից որ եւ է անախտութիւն կամ դժգո-
հութիւն չէք ունեցած:—Օ, ոչ, պատասխանեց
Մուշտէհիդը, Մարաղայի ժողովուրդը շատ
խեղճ, բարի եւ իսկապէս քրիստոնեայ ժողո-
վորդ է եւ այն նեղութիւնը, որ, այս քանի
տարի է, կրում է նա, բոլորովին անմեղ եւ
անարդար տեղն է: Մենք, որ ամեն պատկա-
ռանքով եւ յարգանքով միշտ նայել ենք ռու-
սաց հօգր կայսրութեան, զարմացել ենք իրօք,
թէ ինչպէս մի ռուսահայատակ օգտվելով այս-
տեղ իր զիջքից, նսեմացնելով նաեւ ռուսական
պատկառելի վարկը, շարունակ նեղել եւ կեղե-
քել է ժողովրդին, որի լացն ու արտասուքը այս
սառնամանիքներին ձեզ բերել է այստեղ: Միւս
կողմից խօսել սկսեց Նազմէ-Շարիէն այսպէս.
«Ճանաբէ խալիֆէ, թէեւ Մուշտէհիդ աղայի
այստեղ եղած ժամանակ մեզ խօսք չի հասնի,
թէեւ համարձակութիւն կը լինէր իմ բերան
բանար եւ թէեւ ձեր այս նորհարքը գալս-
տեան առաջին տեսութեան ժամանակ անյա-
ւար է մինչեւ իսկ այդպիսի հարց չօղափելու:

Նախաձեռնար ստանալուց յետոյ գիւղացին,
բաջալիքով ձեռք զարնելով գործին, սկսում
է պատրաստել ծխախոտը: Ժամանակը սահում
անցնում է անզգալի, հատում է ստացած
գումարը, աչքերը չորս բաց արած այժմ էլ
սպասում է թէ սլիմը (յանձնելը):

Եկաւ թէսլիմը, տանը քաշելով ծխախոտը,
իջեցնում է քաղաք, խեղճը ճանապարհին ին-
չեր է մտածում, երջանիկ է զգում իրան, լուս-
հաշուով մտքումը՝ ուրախութեան մի ժպտ
է երեւում արեւի տաքութիւնից սեւացած,
ծանր աշխատանքից յոգնած նրա դէմքի վրա:
գտել է այն գումարը, որ իրան հասնելու է,
կարող է պարտքերը տալ վերջացնել, մի փոքր
գումար էլ իրան է մնում: Թէ սլիմը, ահա
կերք եւ որտեղ է որոշվում խեղճուկ երկրա-
գործի բաղդը: Գործակատար ներկայացուցիչը
հակերը կշռելուց յետոյ յայտնում է նրան, որ
գալ երեկոյան հաշիւը ստանալու:

Գիւղացին անհամբեր հիւրանոցի դասն սպա-
սում է սրտատրոփ, թէ երբ իրան կանչելու են
հաշիւ տալու, մի անհանգստութիւն տիրել է
նրան, գլուխը կախ արած մտածում է, ակամ-
ջին հասել են տարօրինակ սիրտ պղտորող
լուրեր—չօրպաճին (վաճառական) ապրանքին
չափ էլ հաւանած չէ:

Վերջապէս արհուլում է, գործակատարը մի
անգամ էլ իր ներկայութեան հաշիւը աչքի
անցնելուց յետոյ յայտարարում է ծխախոտի
մաքուր քաշը:

— Բայց, չօրպաճի, գանգատվում է գիւղացին,
ես տանը կշռել եմ արդէն, միթէ մի օրվայ ըն-
թացքում ապրանքս այդչափ չորացել է, որ
պակաս է գալիս:

— Ե՛հ, ինչ ասել կեզեւ, միթէ քո ապրանքը
պակաս եմ կշռում, տանու կշեռքը քաղաքին
երբէք չէ համապատասխանում, այդ խօսքերը
քեզանից չէի սպասում...:

Եւ արա նման մի շարք խօսքեր եւ խեղճ
գիւղացին լուռ է համաձայնելով, որ «տանու»
կշեռքը քաղաքին երբէք չէ համապատասխա-
նում, եւ ինքն էլ անգործում մարդ է, այդ
նուրը հաշիւների մէջ կարող է սխալված լինել:
Մի քանի անգամ կուրծքը ծանր ելեւէջներ է
անում, իր հաշուով ստանալիք գումարից մի
մասը գնաց ձեռքից:

Սկսվում են ծխախոտի տեսակի պատճառաբա-
նութիւնները ներկայացուցչի կողմից, — ապրան-
քը իր գնածից շատ տարբեր է, լաւ հոգ չը
տանելով փչացրել է, տեսակները լաւ գտած
չէ եւ առաջարկում է կշիւց կամ քնից մի գեղջ
անել, գիւղացին իր լաւանքներն չէ հաւատում,
աշխատելով իր յուզմունքը ծածկել, խնդրում է
չօրպաճին, որ խիղճ անէ, ինքն էլ մեղք է,
ժամանակին առած գնով տալ իր հաշիւը, ա-
ռանց դրան է ապրանքը պակաս է եկել: Բայց
ո՞վ է մտիկ անողը: Սկսվում է կրկին սակար-
կութիւն, վերջապէս խեղճը ճարահատալ հա-
մաձայնվում է նորից որոշված գնով ստանալ
իր հաշիւը: Եւ ուրիշ ինչ կարող է անել, մուր-
հակ եւ պայմանագիրը սեղանի վրա են, իր
աչքի առջեւ, իր վրիդ անցկացրած չունի ծայ-
րը նրա ձեռքումն է:

Իլիսիկը դուրս գալով արանից, մտածում է
երկար, ինչ էր երեւակայում երէկ ճանապար-
հին, ինչ յոյսեր էր տածում, հիմա չէ ուզում

բայց քանի որ տեղն եկաւ, թող տուէք երկու
խօսք էլ նուազատ ասէ: Մենք հայ չենք, հե-
տեւաբար եւ թաղի բաշու կեղեքումները գոնէ
մեզ անձամբ չեն հասել եւ եթէ այդ մասին
մենք որ եւ է քան վկայում ենք, խոստովա-
նում ենք ակամայիցս այն բոլորը, որի ցաւելով
ենք ականատես եղել: Մարաղայի հայը Պարս-
կաստանում չը տեսնված հեղափոխութիւն եւ համ-
բերատար մի ժողովուրդ է, որով մենք կարող
ենք պարծենալ: Բայց այդ հեղ ժողովուրդը
յոյնադորմս զգովմ է կրել իր իշխանաւոր աղ-
բակցից, որի բռնած ընթացքը մինչեւ իսկ ռու-
սաց վարկն է վտանգում, փոխանակ աւելի
բարձրացնելու: Ապա Ղուրափի բերեց արա-
րեւին մի կտոր, որ նշանակում էր, «օգնիք
նեղեալին եւ ձեռք կարկալի ընկածին», եւ
աւելացրեց, որ, որպէս մեծ Մարգարէի հետե-
ւորներ, իրանց պարտականութիւնն է անել
այդ, բայց յուսով են, որ դրանից աւելին կանէ
ինքը ձանաթէ խալիֆան, ազատելով «մարդւո՞ւմ»
(կեղեքված) մարաղացիներին թաղիբաշուց—
ինչ որ հարկն է կը լինի եւ կը կատարվի,
եղէք միամիտ, պատասխանեց թեմակալը:

Երեւակայեցէք, ընթերցող, թէ այս նոր Եւ-
գոն ճիւղայի անասունի զրկանքներ է հասցրել
մարաղացիներին, որի ապօրինութեան մասին
վկայում եւ ձար են խնդրում մինչեւ իսկ
թուրք կրօնաւորները: Սոյն օրը, կրօնապետից

հաւատալ, բայց... հաշվում է ձեռքում սեղմած
գումարը, յուսահատութիւնը տիրում է բոլո-
րովին իրան, նոյն իսկ անյետաձգելի պարտ-
քերը հատուցանելու համար չէ բաւում, բա-
զարում սպասում են նրան բոլորը. որին տալ,
ամենքն էլ իրաւունք ունեն իրանց աշխատան-
քի եւ տուածի փոխարէնը ստանալու: Մնում է
կանգնած իր տեղում:— Կապա կինը, զաւակ-
ները, հարսները, որոնք ամբողջ մի տարվայ
չարաչար աշխատանքի փոխարէնը խնդրել են
իրանից զանազան իրեղէններ, նուէրներ եւ չէ
որ նորից պէտք է քանք անել, ծխախոտ մշա-
կել, փող չէ մնում, ու՞մ դիմել...:

Երկար մտածելուց յետոյ մի ծանր հոգեւոր
քաշելով, գառնում է յետ. գիտէ որ վաճառա-
կանը նոր ծխախոտի հաշիւն կրկին փող է տա-
լիս իբրեւ նախաձեռնար:— Դիմել նրան արդեօք,
բայց չէ՞ որ նա իր քէֆի համաձայն, անխղճօ-
րէն վարկեց իր հետ: Տառապնում է, դժուա-
րանում է մի անգամ էլ նրա երեսը տեսնել—
բայց...

Ահա այս «բայցներ» հարկադրում են նրան
կրկին դիմել չօրպաճուն եւ փող խնդրել ինչ
պայմանով թէկուզ լինի, նորից նոյն մուրհակը
եւ պայմանադիրը, այս տարի էլ տուեց իր վզի
չուանի ծայրը նրան. չէ որ հարկաւոր է մի
կերպ եօլա գնալ, գոյութիւն պահել, օրու-
հօճուխի տէր է, Է՛հ, Աստուած ողորմած է:

Եւ ահա այսպէս պարբերաբար ծխախոտի
մշակութեամբ պարապող մեր չըջանի գիւղա-
ցիները տնտեսապէս անմիջեմար գրութեան
մէջ են, չը նայելով որ 6—7 տարիներ չարա-
չար աշխատում են ծխախոտի վրա, առանց
ժամանակ ունենալու երկրագործական ուրիշ
ճիւղերով պարապելու, արդէն ազատ հողեր էլ
չը կան: Մանաւանդ որ Սօջիում եւ Ատէրում
ծխախոտ գնող վաճառականները համարեա թէ
երկուսն են, նրանք, կարծեք նախապէս հա-
մաձայնվելով իրար մէջ, մրցում են իրար հետ
խեղճ գիւղացիների արդար վաստակը իրանք
վայելելու:

Իրականութիւնը մեր ասածների գլխաւոր
փաստն է,— ուրիշ երկրագործական ճիւղերով
պարապվող գիւղացիներ ունենք, որոնք տըն-
տեսապէս աւելի բարեւոք գրութեան մէջ են,
չունեն մեծ պարտքեր,— ապրում են աւելի
հանգիստ, աշխատում են համեմատաբար շատ
քիչ եւ ազատ ժամանակ էլ ունեն ուրիշ գոր-
ծերով զբաղվելու եւ փող չահելու. նրանք ա-
զատ են որ եւ է գործ անել գոնէ իրանց գիւ-
ղական համեստ ծախսերը հոգալու չափ փող
չահելու համար. նրանց միակ յոյսը ծխախոտը
չէ: Ծխախոտը տարին 12 ամիս աշխատանք է
պահանջում, հինք ձեռքից չը հանած՝ գալիս է
զարուներ, նորը պէտք է մշակել:

Վ. Միստոսեան

ՆԱՄԱԿ ԵՄԱՄԱՆՈՒԾ

Մարտի 3-ին

Մեր անցեալ նամակում խօսեցինք այն մա-
սին, որ կօմիտէտը իր նիւթական եւ բարոյա-
կան ոյժերի մի մասը գործադրում է ոչ շատ
կարեւոր բաների վրա: Եւ այդպիսով ինքն ըստ
ինքեան առաջնաւոր է կեղծողներին, ձրիակներին
մի լեզվէն. իւրաքանչիւր տեղից բարձրացողը

առաջ եկել էին յայտնի հոգեւորական եւ հա-
յաւեր եղբայրներ Եւթիմ-օլ-Էսաֆն ու ամին-Էս-
լամը: Սօսակցութիւնը կրում էր վերոյիշեալ
բովանդակութիւնն ու ընտելութիւնը:

Առաջնորդը յունվարի 25-ին փոխադրու-
թիւն տուեց դատաւորին եւ միւս պաշտօ-
նեաներին. փոխադրութիւնները, կարող եմ
ասել, աւելի տպաւորիչ ու հանգիստաւոր էին,
քան փառաւոր ընդունելութիւնը:

Յունվարի 23-ից դպրոցի մեծ թատերասա-
նում, որտեղ ապաստանել էր ժողովուրդը թա-
ղիբաշու ձեռքից, թեմակալը սկսեց իր երգմ-
նական քննութիւնը, որ գործածական է ռուսա-
կան դատարաններում: Քննութիւնները միշտ
տեսում էին մինչեւ ժամի 12-ը գիշերվայ:
24-ին, առաւօտեան, քննութեան ժամանակ,
եկան, ներս թափվեցան թուրք կալուածատէր
գանդառաւորներ, թուով 13 հոգի, իսկ զուրա-
կաններն էին 60-ից աւելի թուրքեր, նոյնպէս
գանդառաւորներ: Թեմակալը իր քննութիւնը
թողեց եւ իրեն ապահիւսած թուրքերի գանգա-
ւոր լսեց, որ այդ խեղճներն՝ ռուսահայատակ
թաղիբաշու ձեռքից ոչ մի օրէնք եւ արդարու-
թիւն չէ կարողացել պտղաւանդել: Թաղիբաշին
նրանց այդիները ու ծառատանները չուր
կարում են տանում էր իր այգիները եւ կամ
ծախում փողով ուրիշի: Երեք տարուց աւելի
է, որ ամառները, այդպիսի բռնութեան նոր-

ճիւղ է գործ դնում հաւատացնելու, թէ
եկել հէնց միայն իրան է տարել: Այն ինչ
ոյժերը պիտի խնամվէին, յօգուտ հէնց
տառապանների, որպէս զի վաղը—միւ-
սի էական, մի չօղափելի օգնութիւն հա-
նանց, որով կարողանան կանոնաւորել
զգեղ իրանց քաղաքական տնտեսութիւնը:
հետ միասին փութացնել փոխարինութիւն
նալու հարցը, նոր ձեւի ու կանոնների
թիւնների խնդրի լուծումը, որպէս զի
նախ սկսվելով մարդիկ կարողանային ձ-
մուխ լինել գործին:

Ունեւորը կարող է ապրել, մշակի եւ
բարական մասի արհեստաւորների հա-
պժամ մեծ գործ կայ բացված, այն էլ մեծ
Ջուրը նրան է տարել, որ ոչ ունեւոր է,
այդպիսի արհեստաւոր: Սկզբում անպայման
կաւոր էին շուտափոյթ պեղումները, ու
կան օգնութիւնը, վրանների, բարակներ
նութիւնները, մինչեւ մարդկանց խաղա-
հացի բաժանումը եւ այլն: Բայց ինչ
տանք դիցուք գիւղերում եւ քաղաքում
զարաւոր տներին վառելափայտ բաժանել
րոշումին, երբ այս տարվայ չը տեսնված
եւ ածուխի է ծախսութեան պատճառով
էլ պատրաստած էին մեծ պաշար:

Գիշեւը որոշումը կատարելու մասին
կան կալուածների պ. բեյլիգօրը, ձեռք
եղած փաստերի հիման վրա, յայտնեց,
դէպքում գաւառի բոլոր անտառները
ծայրէ ի ծայր կարատել: Ասել է թէ՛
կարեւոր, կարծված բարիքից ստեղծել մի
յայտնի չարիք, որ բնականօրէն պիտի
նայ անտառների ոչնչացումին: Եւ ինչ
կայ դրա մէջ, քանի որ մեր ժողովուրդը
քուրսի է դնում. հետեւապէս հարցը ան-
մասին պիտի լինէր, որից եթէ վերացնէին
տախան տուրքը, դեռ հասկանալի կը լինէ
երկրորդ, որ բոլոր հայ գիւղերը, ինչպէս
գործներ, ունեն իրանց այգիներում տարի-
քի նորերին փոխարինող այգեւան հին
որ մի տարվա ժողովածը կրկին տարւո-
չեն այրում եւ բացի այդ մեծ քանակութե-
նով կտրատվող մասերն են կուտվում:
Թուրք այն գիւղերը, որտեղ էլ հէնց աւել-
ներ են գոյացել, բոլորն էլ գրեթէ անտա-
րով չըջապատված են եւ բացի այդ իրան
ինչպէս այգեգործութեամբ պարապողներ
ունենում են մեծ քանակութեամբ զբո-
կոճիներ, ծառերի ճիւղեր եւ աթար, ու
զաքը ինքը հէնց նրանցից է վառելիք
նում: Ի հարկէ, բացառութիւնների մասին
մեր խօսքը, որոնց բաժանելիքը փայտը
ածուխը) չէր կարող ամբողջ գաւառի ան-
ներին ոչնչացում սպառնալ:

Ս. Սարգիսեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Աստրախան, մարտի 3-ին

Քաղաքիս հայ հասարակութիւնը ի նպ-
Շառախոտ երկրաշարժից վնասվածների հա-
նակ էր 1800 բուլբի (նուիրատուների): Այդ
րը փետրվարի 26-ին փոխադրվել է Բաքու
ղուծել հաւատարմատար պ. Սաման
թիւնեանցի անունով: Նրանից յետոյ Աստրա-

Մինչեւ յունվարի 30-ը, առաջնորդը զբո-
այդպիսի քննութիւններով եւ բաւական տու-
գործ կաղնելով՝ տարաւ հետը Թա-
նախապէս քանանայութիւնից զաղարկե-
Հմայեալ քանանային իր ամօթալի գեղմու-
րի համար, իսկ թաղիբաշու եւ իր որդի
ծերը մնացին Թաւրիկի նորեկ հիւպատոսի
վերջացնելու, որին անհամբեր, կարելի է
ամբողջ Ատրպատականն է սպասում:
բաշին արդէն հեռագրով Թաւրիկ էր կոչ-
յունվարի 20-ին, բայց հիւանդութեան
տրուակով ուշացաւ մինչեւ 24-ը, եւ այս
ժամանակամիջում մի քանի գոհունակութե-
կեղծ թղթեր պատրաստեց ու տարաւ
պաշտպանելու հիւպատոսի առաջ:

Առաջնորդ Մուրադեան յունվարի 31-ին
եկաւ Մարաղայից եւ ուղեւորվեց դէպի
րիդ: Մեծ բազմութիւնը ուղեկցում էր
անդադար աղաղակելով. «Բարի ճանապարհ-
առաջնորդին»: Մատաղի տեղում թեմակալը
լաւ կառքեր, օրհնեց իր ժողովրդին, յորդ-
նաղաղ ու հանգիստ մնալ եւ սպասել գործ-
ելին:

Ա. Տէր-Վ. Կրտսեան

